

numai protetic, ci un element derivativ însemnător: *s-târ-n-esc praful* nu înseamnă numai „îl mătur (cu târnul)“, ci și „îl ridic de la locul lui“. Recunoaștem deci în acest *s-* inițial funcțiunea latinescului *ex-*, sau mai bine zis, influența unor verbe apropiate ca sens, precum *sculă*, *scoate*, *scotoci*, *scormoni*, *scorni* etc.

Desvoltarea mai departe a sensului acestui cuvânt arată următoarele etape principale: În mod figurat s'a putut zice și *vântul stârnește praful* = îl ridică măturându-l; apoi: *s'a stâr-nit un vânt puternic, o furtună, o vijelie* = s'a ridicat un vânt puternic care vine măturând praful, frunzele etc. pe drum.

Precum se întâmplă de atâtea ori în evoluția semantică¹, așa și la *stârni*, nota principală și etimologică a cuvântului — „a mătură“ în cazul nostru — se palizește până la deplina dispariție, pentruca altă notă, accesorie — „a sculă, a scormoni“ — să devină predominantă. S'a zis deci și *a stârni un iepure* = a-l scorni din cuib. Acest termen de vânatoare s'a putut generaliza apoi, încât avem și: *a stârni pe cineva (din așternut)* = a-l sculă, a-l trezi, a-l deșteptă în mod brusc², iar în urmă, și în funcțiune reflexivă, *a se stârni* = a se deșteptă, a se trezi (sărind din pat).

Sextil Pușcariu.

a) Elemente latine.

1. Cea! ceala!

Filologii ungurii³ și Tiktin⁴ sânt de părere că interj. *cea!*, *ceala!* ne-ar fi venit din limba maghiară, unde se întâlnesc următoarele forme simple: *csá!* *csa!*, *csáh!* *csálé!*; compuse cu altă interjecție sau prevăzute cu un sufix: *csára!*, *csával!*, *csárú!*, *csá ne!*⁵; derivate: *csábal*, *cságat*; *csábeli*, *csás* (*csáskezü*); *csárahajszra*, de unde se crede că a pătruns în slovenă și cehomoravă în forma *ča!*

Dar deși ung. *csá!* are, cum vedem, o familie destul de numeroasă, ea nu e așa de firească ca de pildă aceea a lui *hajszr*:

¹ Cf. *Din perspectiva Dicționarului* p. 7 ș. u.

² *Cădeà acul într'o medelniță de sună și-l stârniia de să sculă* Dosofteiu, *Viața sfinț.* 3. v.

³ Cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 781.

⁴ *DRG.* 319.

⁵ Pe *ne*, *nea* îl avem în românește probabil din ungurește. Cf. și formele *cselö*, *cselé*, *ibid.*, 922.

contrarul lui *csá!*, și face impresia de import. Acest fapt, precum și alte împrejurări, ne fac să credem că ung. *csá!* e unul din cuvintele pastorale românești împrumutate de Unguri de la noi. În limba română adecă *cea!* și *ceala!* se pot explica foarte bine din lat. *ecce-hac* și *ecce-hac-illac*, dintre care cel dintâiu s'a păstrat și în v. it. *cia*, fr. *ça*, prov. *sa*. Acest *cia* romanic pare să fi dat și pe germ.-austr. *tschô*, *tschô*; *tschgâ*; *tschá*, *tschá*; *tschách*, *tschách!* „Lockruf für Kühe“ (Lexer, *Kärnt. Wb.*, s. v.), germ. moselfr. *tschâe* „Zuruf an die Pferde um sie anzutreiben“ (Kisch, *Vergl. Wb.*, s. v. *tschâ!*).

Forma mold. *fa* dată de Tiktin, l c., și Pamfile, J II și C., dacă nu e identică cu *foa* (*fo*), *fu!*, e de bună seamă influențată de acest cuvânt, în care trebuie să vedem o interjecție care redă un imperativ provincial, săsesc, al germanului *ziehen* „a trage“, care săsește se rostește *zâi* (Kisch, *Vgl. Wb.*, s. v.)

2. Cinioară.

Cuvântul *cinioară* (Plur. - *ori*) s. f. e considerat de Candrea - Densusianu, *Dicț. et. al limbii rom.*, *Elem. latine*, p. 52, No. 341, după Tiktin, *Dicț. rom.-germ.*, p. 351, de un diminutiv al lui *cină* și dat supt acesta alături de *cinișoară*. Autorii probabil s'au gândit la *cina cea mică*, una din despărțirile *cinii* „timpul în care se ia masa de seara s. cina“ (cf. Marian, *Se. I*, 107; Țiplea, *P. P.*; H. V 6; II, 4; 154). Se deosebește adecă *cina cea mică*, cam pe la 4 ore d. a. (Marian, *Se. I*, 107); *cina* între 8-9 ore; *cina bună* între 9-10 ore (Marian, *Se. I*, 107; cf. Reteaganul, *P. I*, 11; Frâncu—Candrea, *M.* 247); *cina mare* între 10-11 ore (Marian, *Se.*, I, 107) sau cam două ore după amurgit (H. XVIII, 263, Orșova)¹.

Totuși nu e probabil că avem de a face cu un derivat al lui *cină* cu suf. -*ior*, -*ioară* (< -eolus, -a, -iolus, -a), căci *î* din acest sufix după *n* nu se schimbă în plenison ca după *r* (*căprior*, *căprioară* < *capriolus*, -ola; *sorioară*, *surioară* < *soră*; *mniroară* = *mirioară* „viorea, zambilă de câmp“ < *mieru*, *mieriu*, dial. *mñirâu* „albastru deschis“ < *merus* „curat“) și *ț* (*frățior* < *frați*, plur. lui *frate*); dimpotrivă, *n* este alterat de *î*, se moaie și dispăre (*cârlan* > **cârlănior* > *cârlăior*; *ieftin* > **ieftinior* > *ieftior*; *galben* > **gălbiniior* (ar. *gălbiniior*) > *găl-*

¹ Cf. și *prânzul cel mic* s. *prânzișor* și *prânzul cel mare*.

bior, gălbioare, gălbeioare; *albinior > albior; cetină > cetioară; leagăn > *legănior > legăior; noaten, noatină > *notinior, *notinioară > notior, notioară; paltin > păltior; rogojină > *rogojinoară > rogojioară; rumăn, -ă > rumenioară și rumeioară, strețin > streținior și strețior)¹. Cină + -ioară ar fi trebuit să dea așadar *cinoară sau *ciioară. Un derivat al lui cină care să aibă această formă însă nu cunosc. Cunosc numai formele cinișoară și cinuță.

Dar însuși înțelesul cuvântului în textele păstrate nu e acela de „cina cea mică“, ci de „vremea, timpul, ora ciniș“ în general: *Și ne veghiă, ne priveghiă De cu seară pân'la cinoară, De la cinoară pân' la cântători, De la cântători pân' la răvărsat de zori* (Teodorescu, P. P. 188; Pamfile, V. 90, Duș 46), *De cu seară'n prori Până la ciniori, De la ciniori, pân' la cântători, De la cântători Până'n dalbe zori.* (Marian, D. 296; cf. și Voronca, *Dat. cred.*).

S'ar putea spune acum că, deoarece cuvântul e păstrat numai în versuri, *i* plenison a fost cerut de metru. Obiecția aceasta cade însă prin faptul că din punct de vedere metric *cinișoară* corespunde exact lui *cinoară*, iar dacă ar fi fost vorba în adevăr de *cina cea mică*, poetul popular ar fi întrebuițat cu siguranță diminutivul *cinișoară* pe care-l cunoaște toată lumea, nu unul format în chip neobicinuit și, mai ales, foarte rar.

În ținuturile unde se rostește *ciună* (cf. Slavici, *Conv. Lit.*, V⁵, ap. Tiktin, *o c.*, s. v. *cină*) în loc de *cinoară* găsim *ciunăoară*: *De cu sară până în ciunăoară, Din ciunăoară până în miază noapte, Din miez de miază noapte Până în cântători, Din cântători până în zori* (*Jahresbericht*, VI, 72).

Însăși versurile în care ni s'a păstrat cuvântul au un caracter de vechime (cf. cuvintele: *priveghiă, prori, cântători*). *Cinoară* deci pare a fi o rămășiță străveche pe care ne-a păstrat-o versul. Ea n'a mai fost înțeleasă cu timpul, ceea ce o dovedește faptul că a fost coruptă, probabil în urma intervenirii ideii de *sară* (<

¹ În *i* din *mior* (cf. vr. *mleoară*; ar. *m'or, m'loară*; megl. *mil'or, ml'or*) n'avem a face numai cu *i* din *agnelliolus, -ola, iar *Lunioară* < *Luni, Vinioară* < *Vineri*, date de Pascu, *Sufixe*, p. 162 după I. Popovici, *Rum. Dialekte, I, Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat* Halle, 1905, p. 91, chiar și dacă se rostesc cu *i* plenison, nu sânt derivate regulate. [*Lunioară* și *Vinioară* presupun o formă mai veche *Lunăioară, Vinăioară* din *Lunaie, Vinaie + ior*, iar *frățior* e și el regulat, derivând din *frătân-ior*. S. P. I.

s̄era sc. hōra): *Suie și coboară zi mare de vară Din vărsat de zori, Pân' la țarcători, Și din țarcători Pân' la sâniori, Trei cărduri de oi De oi bucălăi La lână țigăi* (Viața Rom., XIV—1922, No. 11, p. 237)¹. Chiar și distinsul scriitor M. Sadoveanu (*ibid.*) interpretează greșit pe sâniori cu „răvărsatul zorilor“.

Având în vedere toate considerațiile de mai sus sântem îndemnați să credem că *cinioară* poate să fie corespondentul românesc al latinescului *cēna e hora* care, cum atestă Georges, se găsește întrebuintat, chiar în această legătură, la Suetoniu („ad preadictam cenae horam“), apoi la Sf. Augustin, și a putut să fie tot atât de popular ca și *cēna e tempus*, cum dovedește și faptul că ni s'au păstrat o mulțime de alte compuse cu *oară* (dr. *bunăoară*, *bunioară*; ar. *ună oară*; dr. *uneori*, *auneori*; ar. *altă oară* și *alti ori*; dr. *alte ori*, *- de altă oară* (Cod. Vor.); ar. *vârnă oară*; dr. *odinioară*, *- dinioară* (*dănăoară*); megl. *dinăoară*, ar. *diunăoară*; dr. *adiniori*, *adineaori*)². Explicat în acest chip, cuvântul *cinioară* nu prezintă din punct de vedere formal și semantic nici o greutate. Cel mult s'ar putea ridica obiecțiunea că exemplele cunoscute sânt prea puține și prea stereotipe pentru a putea considera absolut sigură această etimologie. Dar ea e foarte probabilă.

3. Cintează.

Cintează s. f. este: 1°. numeleunei mici paseri cântărețe numite și cis, cij, ciz, finchiu, pinchiu, pițigoiu, săghieș, scatiu; 2°. (P. anal.) nume ce se se dă caprelor (H. IX, 220, Davidești în Muscel). Se mai cunosc următoarele variante ale lui *cintează*: *cintiză*, *cinciză*, *cinteță*, *sfinteță*, *cintiță*, *cinchiță*, *cimpiță*, *cinghiță*, *cintiniță*; deriv.: *cintenezică*; genul masculin reconstruit în jocurile de copii: *cinte* (*Mat. folc.* I, 1199; cf. și Pamfile, J. III, 79), *cintene* (*ibid.*), apoi *cintez*, cu schimb de sufix: *cinteș*; deriv. *cintezoiu*, *șintezoiu*, *cintizoiu*, *șintizoiu*, *șințizoiu*, deriv. *cintenezoiu*, *cintenetezoiu* (< *cintenete*?) și verbul *cintenezi*.

În cele mai multe din aceste variante avem de a face cu o formație onomatopoetică din un radical foarte vechiu *cinč-*, *cing-*

¹ Cf. *cinzeacă - sângeacă, sângeapă, sîngeapă*; *cinzec - sângeap, sângeap*, unde probabil avem de a face tot cu o contaminare, care s'a recontaminat în forma *cinzeapă* < *cinzeacă* + *sângeapă*; *cimșir - simcir* unde s'a putut întâmpla în același timp o metateză și o disimilare ș. a.

² V. Candrea—Densusianu, o. c. Nrele 1270, 1271, 1273, pp. 189—190.

etc. + suf. $\bar{1}(e)z\bar{a}$, $\bar{1}(i)z\bar{a}$ (cf. *pupăză*, *pupeză*), care în două cazuri a trecut în $-(e)\bar{t}\bar{a}$ în urma influenței sufixului $\bar{1}e\bar{t}$ în forma masculină *cinteț*, iar în cele mai multe a fost înlocuit de $\bar{1}i\bar{t}\bar{a}$. Pentru *cinciză*, *cinteză*, *cinteță*, *cintiță* cf. lat. *cincitare* întrebuițat pentru mierlă la Wackernagel, *Voces variae animalium*, p. 48 ($\bar{1}t$ - din *cint-*, radicalul la care se și gândește Pascu, *Sufixe*, p. 378, s'a putut ivi fie prin sincoparea lui $\bar{1}c\bar{1}$ - aton de la mijlocul trupinei verbale iterative, fie prin disimilare, cum crede Pușcariu și e mai probabil); pentru *cinghiță* cf. **cigare* „zwischen“ > ven. *tsigar*, it. *cigolare* „knarren“, *cingottare*, *cinguettare* „zwitschern“, ap. Meyer-Lübke, *REW.*, p. 152, No. 1911.

Formele cu *ținț-*, *țint-* par a fi mai nouă și au la bază pe cele două mai vechi. *Sfinteță* este rezultatul contaminării lui *cinteță* + *finchiu* (< germ. *Fink*), la care s'a adăugat s-protetic. *Cinchiță* e o redare grafică greșită a lui *cint'iță*, iar *cimpiță* e hiperurbanism.

Această pasere are și în alte limbi nume formate din onomatopeie; cf. lat. clas. *fringilla*; lat. vulg. **p̄ncio*, care a rămas în cele mai multe limbi romanice; gr. *στρίγγος*, *στρίζα*; germ. *Fink*, *Finke*; sl. *pinkava*; ung. *pinty*, la care s'ar mai putea adauge pentru fonetismul său întru câțva asemănător cu al cuvântului românesc: slav. *čiz* (ceh., slov. *čiz*; pol. *czyż*; rut. *čyž*; dalm. cr. *čiz*) „Zeisig“, din care se derivă rom. *cis*, *ciz* și *cij* și ung. *csiz* (*madár*).

4. Genate (*genoate*, *gionate*, *gionoate*, *gioante*, *cionoate*) subst. plur.

N'am pus asterisc înaintea cuvântului din fruntea acestei notițe, deși nu l-am găsit atestat decât în formele puse în paranteze lângă el. Dar însăși aceste forme atât de variate arată că cuvântul s'a întrebuițat odinioară, și poate se întrebuițează și astăzi în vreo regiune și în forma *genate*, care stă la baza lor. Formele atestate se întâlnesc cu următoarele înțelesuri:

10. *Gienoate* „genunchi“. *Să trăgea pe cioate*, *Pe gienoate* (G'osot: „Pe coate pe genunchi“, Giuglea—Vâlsan, *Români din Serbia*, 74).

20. *Gionate* (P. ext., familiar și peiorativ) „picioare“; cf. (z)gaibe, gaibarace, craci, cocale, cotoñoage, ciopătăi, juggleie, schilauă (șchilauă) ș.a. (*Conv.*

Lit. XLIV, II, 619 și *Arhiva*, XXVIII, 239). *Am să-ți suiu picioarele pe umeri și să-ți cobor capul supt gionate* (Delavrancea, *Sultănica*, 255). *Par'că le-ar fi căzut nasul și gionatele, să vie ei întâiu* (id. *Hagi Tudose*, 146). În *Arhiva*, XXVIII, 239 dl A. Scriban mai citează cu același înțeles, și formele *gionoate* și *cionoate* (Mold.), iar dl G. Oprescu îmi comunică forma *gioante* (Muscel) care se întrebuițează atât despre mâni cât și despre picioare.

Forma presupusă **genate* pusă la baza formelor atestate (*genoate*, *gionate*, *gionoate*, *cionoate*), având înțelesul de „genunchi“, apoi, prin extensiune și peiorativ, pe acel de „picioare“, trebuie derivată din un lat. **gĕnuata*, propriu „partea piciorului care cuprinde și genunchele“. În limba latină vulgară adevărat găsim numeroase derivate din substantive cu suf. *-atum* însemnând colective (mai ales nume de părți ale trupului și de mâncări) care conțin ceea ce numește radicalul: *costatum* (> fr. *côte* „Seite“, „Rippe“, apoi *Rippenstück*); *ficatum* „Leber“, corespondentul latin vulgar al grecescului *sykoton* (*REW.*, No. 8494) = *jecur ficatum*, deci „maiu ce conține *ficus*“, „maiu de găscă îngrășată cu smochine“; **cepatum* „Zwiebelgericht“ (> v. fr. *civé*, mod. fr. *civet* „Schnittlauchragout“); **cotoneatum* „Quittenmarmelade“ (> prov. *codonhac*) ș. a. Și în limba română găsim exemple de acest fel. Afară de *ficat* < *ficatum*, despre care a fost vorba mai sus, mai cităm: *alunat*, *alunet* „aluniș“ (Țiplea, *P. pop.* 62) < *alun*; *bubat* „vărsat“ (propriu „boala cu bube multe și mari“) < *bubă*¹; ar. *schinărat*, *schinârat* „spinare“, „șira spinării“ < ar. *schinare*; ar. (a)*umbrată* „umbrar, frunzar“ (Dalametra) < ar. (a)*umbră*; megl. *păspăl'at* „fleur de farine“ < ar. *păspal'ă* (Dalametra); ar. *suțată* „reuniune, tovărășie“ < ar. *soț*².

Din punct de vedere fonetic **gĕnuata* a trebuit să dea **genată*, plur. **genate* (pentru *e* înainte de *n* cf. *genuclum* < *ge-*

¹ Credem adevărat mai acceptabilă această etimologie a d-lui S. Pușcariu dată în *Conv. lit.*, XXXV, 382 decât contaminarea *bubă* + *vărsat* admisă în *Dicț. Acad. Rom.*, I, 662.

² Exemplele care se restrâng numai la o parte din derivatele cu *-atum*, anume la cele din substantive, care ne interesează din punctul de vedere al înțelesului lor, le-am cules din: W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, II, *Rom. Formenlehre*, p. 527—8, § 448; E. Gamillscheg și L. Spitzer, *Beiträge zur romanischen Wortbildungslehre*, Genève, 1921, p. 63—64; S. Pușcariu, *Studii și notițe filologice* în *Conv. lit.* XXXV, p.

nunchiu). Reconstrucția **gionat* făcută de *Dicț. Acad. Rom.*, II^{IV}, 269 nu mi se pare îndreptățită. Deși se poate spune că *ge-* s'ar fi putut desvoldă în *gio-* și fără vreo influență externă, în felul în care, cum îmi atrage atenția dl Serra, s'a desvoldat și în italie-nește, totuși în formele atestate pentru **genate* se poate constata influența altor cuvinte cu înțeles înrudit: *gienoate* < **genate* + *coate* sau *cioate* (cf. versul citat și glosa); *gionate*, *gionoate* și *cionoate* < **genate* + *cioante*, *cioate* sau *coate*¹; *gioante* < **genate* + *cioante*.

5. A păcă-+.

Pe f. 114 r° a unui manuscris din jum. I a sec. XVII al d-lui I. Martian găsim următoarea propozițiune: „și toate dzilele ascultă doamne robul tău Ghiorghife], arată puteria ta, și pacă (scris: пакъ) pre căstă fiară ră suptă piçoarele miale ca să vadză toți oamenii că este (sic, cit. „ești“) tu domnă a toată lumă“, unde *pacă* (r. 2), în cazul că așa fusese scris și în original și copistul a copiat exact, este, evident, a *pacă* < *paco*, -are „a supune“, „a imblânzi“, forma simplă a actualului *impacă*. Curând după vremea când s'a copiat manuscrisul, forma aceasta a trebuit să dispară, căci cineva, care a utilizat manuscrisul și a întregit ulterior unele lacune de silabe și litere ale acestuia cu o cerneală ceva mai spălăcită, a pus de asupra acestui cuvânt, pe care nu-l mai înțelegea, litera *l*, ceea ce ar da *placă*, fără ca propozițiunea să aibă înțeles. Cel ce a făcut acest lucru probabil se gândia la *pleacă*, cu atât mai mult că și în text pe p. următoare, r. 3 găsim: „iară sf[â]ntul ghiorghie dzis[e] cu tăriiia lu dumnedzâu plcă-te fiară amară și vină după mine“. În alte texte lui *pacă* îi corespunde verbul *calcă*. Totuși n'avem de ce să ne îndoim în posibilitatea citirii *pacă* care are un înțeles clar și ne-a putut păstră forma și înțelesul primitiv al unui vechiu element al limbii noastre.

6. A pără-+ și a depără.

În „Rugăciunea sfântului Sisin contra afurisitului drac“, păstrată în Codex Sturdzanus, găsim următoarele propoziții aproape identice: *Și începū dracul a se gūră să mă parde de tăriiia înfri-*

¹ Etimologia dată de A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII, p. 239: „vine din **cinoate*, iar acesta din *cioante*, pl lui *ciont* (Trans.) ‚os‘ < ung. *csont*“ trebuie respinsă, mai întâiu fiindcă fenomenul svarabhakti nu e propriu

catului scaună (p. 123) și *Și începù dracul cu lacrămi a să gura să mă parde de tăria înfricatului scaunul* (p. 124)¹. Hasdeu nu știe să explice pe *să mă parde de tăria* „unde în ambele locuri lui *să mă parde* îi corespunde în textul slav ic adverbul тако „așa“²:

Textul slav este: и начеть душаВол клетнсе, такоми сил страшногo прѣстола³. Dacă-l cercetăm mai cu grijă ajungem la convingerea că *să mă parde* nu-i corespunde lui тако, ci lui сил și trebuie să fie un verb cu înțelesul lui „opresc“, „cuntesc“ din vechile noastre rugăciuni de alungarea dracului⁴. Deși din punctul de vedere al grafiei se aseamănă foarte mult și s'ar înțelege și ca sens, în *să mă parde* nu poate fi vorba de o formă a verbului *a pierde*. Nu se poate citi „părdă“, căci în acest caz o construcție cu *de* ar fi imposibilă. Nu poate fi nici „părde“ care în conjunctiv (și *să arată* că e vorba de un conjunctiv!) la pers. I și III plur. are alte forme (*să mă pierd* și *să mă piardă*), iar după *să mă* poate urma numai pers. I sg. ori III plur. S'ar fi putut întrebuița persoana întâiu și după ea *de* dacă construcția ar fi pasivă. Citirea *să mă pierd de tăria înfricatului scaună* însă nu e probabilă din pricina că în amândouă cazurile avem scris clar *a* în locul lui *ie*. Greșala așadar nu e aici. Persoana III fără *de* s'ar fi întrebuițat dacă construcția ar fi fost transitivă. Dar *de* nu numai că nu lipsește, ci chiar se repetă.

Mai probabil e că avem de a face cu dittografia lui *de*. Vom citi deci: *să mă par de tăria înfricatului scaună*. Dittografia lui *de* a putut să se facă numai odată în original. Copistul Codicelui Sturdzan a repetat-o și în cazul al doilea, deoarece nu mai înțelegea cuvântul pe care-l copia și prin dittografia lui *de* acesta ajungea mai înțeles pentru el fiind apropiat de „a pierde“.

Dacă cumva *a* inițial din *apără* nu s'a contras în *a* de la infinitiv, o dovadă pentru probabilitatea acestei citiri ne dă și următorul pasaj scris, ce e drept, de un Sas, la 30 Aprilie 1736: „și așa ačasta în putere nostra nu ste, intru această tâmplare a pară (= „pără“) sau opri...“⁵ Sasul cunoștea cuvântul din graiul viu, dar se auzea rar, de aceea e nevoit să-l gloseze.

¹ Hasdeu. *Cuv. d. bătr.* II, p. 291.

² Hasdeu, *ibid.*, p. 297, nota 58.

³ Hasdeu, *ibid.*, p. 290.

⁴ V. acest buletin, p. 248—9.

⁵ St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Românilor din Șche*

Cât privește originea lui *par*, ei nu e decât corespondentul verbului latinesc simplu *parare* din care s'a compus *apparare* > *apără*, care, mai ales în limba veche dar și astăzi în unele regiuni, mai are înțelesul de „a opri“, de „a sprijini“, a ocroti, a susține“¹. *Parare* a mai dat și în alte limbi romanice corespondente cu înțelesul românescului vechiu *a pără*².

În familia lui *pără* - și *apără* întră și *depără* vb. intr. I-a „a feri, a înlătură cu mâinile ori cu picioarele tot de pe lângă ori de pe tine și apoi a purtă mâinile ori picioarele de giaba prin aer“ (*Şez.* II, 225) < *d e-*parare*³. Cf. și locuțiunea „*bun și de apărat și de depărat*“ (Com. I. Corbu, Zagra, jud. Bistrița-Năsăud)

În exemplul: *Te-a mai durut măseaua? — Nu așa rău, numai m'a depărat un pic* = „m'a săgetat nițel, mi-a cauzat niște junghiuri mai slabe“ (Com. Corbu, Zagra, jud. Bistrița-Năsăud) însă probabil avem de a face cu un sens mai depărtat al lui *depără* (*dăpără*) „(s')arracher les cheveux; plumer“ < *dēpīlare*⁴ ori cu un corespondent al lui *de-palare* (< *palus*, -um „par“) care ca sens e identic cu *impalare* > *împără* „garnir de pieux, palissader; empaler“; megl. *ămpărari*; ar. *ampărare* „frapper d'un coup de corne“; *empaler*; nprov. *empalà*; cat., sp. *empalar*; port. *empar*⁵.

7. A se şuștă.

A se şuștă = „a se răsvrăti, a cărți împotriva cuiva“: *Și după atâtea rele noi încă ne mai şuștăm în potriva lui Dumnezeu!* (T. German, în *Comoara Satelor*, I—1923, No. 1, p. 15, în Sâmbotelec, jud. Cojocna) < lat. *suscitare* „aridică, a mișcă, a răsculă, a răsvrăti“; cf. și ital. *metter in susta* „aufregen“, *susta* „Sprungfeder“; span., portg. *susto* (> log. *assustu*) „Schreck“

¹ *Dicț. Acad. Rom.*, I, p. 186—7.

² Meyer-Lübke, *REW.*, p. 461, No. 6229.

³ Dr. G. Pascu, *Etimologii românești*, Seria I, Iași, 1910, pp. 22—23, „rătăcește“ când îl derivă din „*depalo* = *pator* aller ça et là, errer, courir en désordre, être dispersés, comp. și *palans* qui s'égaré, égaré, perdu, éperdu“.

⁴ Candrea-Densusianu, *Dicț. et. al limbii rom.* I, p. 200—201, No. 1329.

⁵ Ov. Densusianu, *Romania*, XXXIII, 70; Candrea — Densusianu, *o. c.*, n. 200. No. 1325. Meyer-Lübke *REW.* n. 315. No. 429.

REW, No. 8482. Pentru fonetism cf. *uștâ* < **uștetâ* < *ōscitare*, dat de G. Giuglea, *Dacoromania*, I, 252. S inițial a fost asimilat la ș următor când legătura cu adverbul *sus* nu a mai fost simțită.

b) Elemente slave.

1. Cârmoajă.

Un cuvânt, pentru a cărui origine nu s'a dat încă o explicație multămitoare, este *cârmoajă* s. f. (Mold., Transilv.) plur. *-môji* și *-moaje*, care mai are și forma *cârmôjie* s. f. (cf. H. II, 25; apoi: *Tătărcuță roșie, Plină de cârmôjie?* = „Piperul“. Gorovei, C. 289; Pascu, C. I, 19)¹ și diminutivul *cârmojiță* s. f.: *Să vii și la-a mea ușiță, Să-ți dau și eu o cârmojiță, Uscată de nouă ai* (Viciu, *Gl.*, Cușma, lângă Bistrița).

Cel mai vechiu exemplu pentru *cârmoajă* este: *Și dzise Domnul; io săntu Dumnezei[ș] lorū, ce ei upuvăia spr-inși; ce grasul cumăndariloru lă măncați, și bēți vinul[.] cârmujurele lor? Se vie (se învie, Psalt. Vor.) și se agiute voao și se vie (= „fie“) voao coperitori* (I. Bianu, *Psalt. sch.*, 497; I.-A. Candrea, *Psalt. sch.* etc., 317/14)².

Acest citat ne păstrează și cel dintâiu înțeles al cuvântului românesc, anume pe acel de „prinos“ sau „libamen“, „aspersion“, „Spende“ căruia-i corespunde (cf. *vinum libaminum* în Vulg.; *le vin de leurs aspersion* în trad. franceză; *prinoasele* în *Psalt. Vor.*; *vinul trebilor* în *Psalt. lui Dosofteiu*; *vinul' turnărilorū lorū* în

¹ Cf. și *gârbojie* în *Dacoromania* I, 290.

² Di Candrea în vol. I, p. CCXXXIII al lucrării sale explică pe *cârmujure* astfel: „*cârmujurele* (S cânt. II, 38) trebuie să fie o greșală în loc de *cârmurele* < **cârmu* < *КРЪМЪВЪ* „victus“. Totuși nu e sigur, căci cuvântul e trecut între „cuvinte a căror origine a rămas încă necunoscută sau pentru care etimologiile nu sânt deplin multămitoare“. Observăm apoi că Berneker, *SEW*, 62l nu admite decât sl. *kroma*, nu *КРЪМЪВЪ*.

Di G. Pascu, *Ist. lit. sec. XVI*, 91 citește *cârmujure* = *cârmojure*, pl. de la *cârmoajă*. Nu propune însă nici o etimologie.

Cihac, II, 43 aduce în legătură pe *cârmoajă* cu slav. *kroma*, gândindu-se în rândul întâiu probabil la rus. *kromuša, kromočka* „bucătică de pâne“. Tiktin, *Dicț. rom.-germ.*, 297 spune: „Wahrsch. zu deutsch *Krume*, slav. *kroma*“. Di Bogrea (*Dacoromania* I, 290) identifică pe *gârbojie* cu *cârmôjie* și *cârmâz*, iar în urmare pe *cârmoajă* îl crede un derivat al turc. *kyrmyz*

Biblia de la 1688; *vinul pomenelor lor* în Biblia ed. Sf. Sinod, București, 1914). Dacă recetim exemplul, ne putem convinge ușor că în *cârmujure* n'avem de a face decât cu o variație a lui *cumândulare*, pusă ca apozitie pentru a determina pe *vinul*, întocmai cum după *grasul* s'a pus ca atribut *cumândariloru*, care în acest caz se rapoartă la „jertfe“, „sacrificii“ de carne vie (*victimae* Vulg.). E vorba de *libamina* sau de *prinoasele*, *trebile*, *turnările*, *pomenele*, *jertfele*, *darurile*, *ofrandele* „lichide“ aduse „bozilor“, sau „idolilor“, care le mănâncă și le beau fără a-i și ajuta pe cei ce le aduc.

Acest înțeles ne duce și la originea cuvântului, la baza căruia trebuie să stea un intermediar slav al germanului *Kirchmesse* (scurtat: *Kirchmesz*, *kirmesz*), care a însemnat la început „hramul bisericii“, apoi prin extensiune „o serbare populară lumească de la sate, împreună cu joc, ospăț și târg“, un fel de „paganalia“, în sfârșit „dar“ făcut cu această ocazie, „*Kirchmeszgeschenk*“¹. Germanul medieval *kermisse*, *kermesse* a trecut în mai multe limbi slavice luând deosebite forme pe care Berneker, o. c., 501, le reduce la un tip comun *kermuš* sau *kermuša* (sorb. sup. *kermuša* 'Kirchmess': sorb. inf. *kermuša*; ceh. dial., mor. *karmaš* (*karmeš*), idem, și 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang': slovac. *karmaš*; pol. *kiermasz*, dial. *kiermaz*, vechiu *kierchmasz*, idem, 'Jahrmart', dial. 'Jahrmartsgeschenk', vechiu și 'Festlichkeit, Gelage' în general; din pol. rut. [*kérmeš*], rus. alb. [*kérmáš*]). **Cârmușul* românesc vechiu a trebuit să aibă de la început nu numai înțelesul de „prinos“, „jertfă“, „dar“ în general, ci și pe acel special de 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang', de „comând, comândare“, („pomană“ sau „milă“.

Din punct de vedere formal *cârmuș* — întocmai ca și *brus* sg. refăcut din pluralul lui *brus* < sl. *brus* propriu „fărămă“, „frântură“, „bucată“) care a dat *bruj*, *lugoș* (< ung. *lugas*) care a dat *Lugoj* și *Logoj* etc. — a luat forma *cârmuj*, cu pluralul *cârmujure*, fiind considerat colectiv.

Cu timpul, deoarece „ospătarea“, „dăruirea“ sau „miluirea“ cerșitorilor se făcea și se mai face încă la sfârșitul „comândării“,

¹ Cf. M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, ed. II, Leipzig, 1906, vol. II, s. v. — Aceleași înțelesuri le dă și Berneker, SEW., 501 după I. Grimm și W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1854 s. v., vol. V, 822.

„pomenei“ sau „praznicului“ cu ce „rămâne“ de la cei care sânt chemați în rândul întâiu, slujbașii bisericei și rudele mortului, ea nu se poate face de cele mai multe ori decât cu „resturi“, de obicei „coji“, *cârmujul* a fost modificat prin influența lui *coaă*¹, nu numai ca formă, în *cârmoajă* (și pluralul îl poate face acum numai în -i, mai rar în -e, ca și *coaă*), ci și ca sens, însemnând: 1°. „resturi“ (com. Corbu, Zagra): *când la urmă* [după ospăț] *le-au rămas vr'o câteva cârmoji* (Sbiera, *Pov.*, 170/41); 2°. „coaă de pâne uscată“ (Șez. V, 58/4; com. G. Tofan, Bilca în Bucov.; cf. și *Contemporanul*, VII, II 9 și S. Teodorescu-Kirileanu, *Săm.* III, 102).

„Miluirea“ e strâns legată de *cârmoajă*, mai ales în poeziile populare care sânt mai conservative: *Să te miluesc și eu Cu cârmoaja cea uscată, Pe cea poliță-aruncată* (Bibicescu, *P. pop.*, 55; Șez. V, 90 b/26; cf. Vasiliu, C. 130). Aici se mai poate cită și exemplul dat mai sus pentru *cârmojiță*.

2. Cănrhaciu.

În „Cuvântu de toate darurele sv[if]nteî besereci, carele ce sântu“, păstrat în manuscrisul liceului din Năsăud, despre care se vorbește în altă parte, ni s'a păstrat cuvântul *cănrháciu* s. m. în propoziția: *iară diacul ce[-i] cănrháciul* (scris: КАНРХАЧИОЛ)² este îngerul ce au șezut pre piatră, ce au arătat, și mărturisit învierea lui H[risto]s“. El trebuie derivat din p.-sl. *канархъ* „lector canonum“ (< gr. *κανονάρχης*, idem.) + suf. -*áciu* (cf. rus. alb. *kanarchista*, *kanarchist* „Vorsänger; Anstifter“, precum și verbele p.-sl. *канархати*, *канонархати* și *конархати* < gr. *κανοναρχῶ* „lego canones“ ap. Berneker, *SEW.*, 479).

¹ Tot prin influența lui *coaă*, dar în altă ordine de idei, s'a modificat în *morcoaă* (Bugnariu, N. 262; H. XVIII, 4) și *mârcoaă* (com. S. Pop) și forma lui *morcoș* (H. XVIII, 142; Liuba-Iana, M. 105), *morcoașă* (LB; Dicț.; H. XVIII, 277; Mat. Folc. I, 1241, 1242), *morcoașe* (H. XVII, 8), *morcoașe* (Vaida) „lamina ferrea, qua axis currus munitur“, „Happe“, „Achsenblech“, „Achsenbeschlag“ < ung. *marokvas*, care a dat și srb.-cr. *marokvaša* (cf. Ierney János, *Keleti utazása* etc., Pest, 1851, I, 146; Cihac, II, 517; Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvből*, Budapest, 1888, 84; Mândrescu, U. 91). Doar *morcoaja* „fierul ce se pune pe capetele dricului (osiei) de la car pentru ca să nu se roadă de roată“ (Bugnariu, I. c) are întocmai forma *coaă*.

² Pentru *н* = *i*, *î*, și *ă* cf. I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române*. București. 1904. pp. 358—363.

3. Clasibocru.

Clasibócru s. m. este „cârligul de fier cu care se trag plutele; iapă, ciocârlie“. Viciu, *Gl.* (Ieud, în Maramureș); cf. și Pamfile, *I. C.* 108. În partea a doua a cuvântului avem de a face cu rut. *bokori* plur. „Flösse“ (Želechowski, I, 38), iar în partea dintâiu ar putea fi vorba de radicalul verbului slav *klēsnoŭ, klēsnoŭti* „a prinde, a lega“ (cf. neologismul ceh. *za-klesák* ‘Klemmhacken’), v. Berneker, *SEW.*, 516.

4. Cleanț.

Cleanț, plur. *-uri*, s. a. însemnează: 1°. (Banat) „strâmtoare între dealuri cu drumuri tăiate din stâncă“ (Liuba-lana, *Maidan*, 45); „trecătoare peste dealuri, printre stânci“; *prihod, priod* (< sl. *prihodŭ*) (com. Liuba). 2°. P. ext. (Banat și Oltenia) „sghiab, stâncă prăpăstioasă“ (*Rev. crit. lit.* III, 137); „râpă mare“ (H. XVII, 7); „stâncă“ (H. XVIII, 137; *Gr. băn.*; com. Coca); „stâncă pre carea omul nu se poate sui“ (Liuba-lana, *Maidan*, 55); „râpă stâncoasă“ (*Conv. lit.*, LIV, 166, în Oltenia); „colț de stâncă“ (Viciu, *Glosar*, Jiu). Cf. și: Cătană, *Pov. Băn.*, II, 23; Popovici-Bănățeanul, *Nuv.* 166, 182, ap. Tiktin *DRG.*; Pamfile, *Dușm.*, 4; Hodoș, *P. pop.* 340; Densusianu, *Gr. Ț. Haț.*, 94.

Fără îndoială avem de a face cu un împrumut din s.-cr. *klánac*, G. *klánca* „Engpass“; cf. și slav. *klanac*, ceh. *klanec* (*hory*), plb. *klúonac* (< p.-sl. *kolnъčъk*), ap. Berneker, 547, cu trecerea obicinuită a lui *a* în *ea* după *l* și *r*. Ov. Densusianu, *Gr. Ț. Haț.*, 57, dându-i înțelesul de „stâncă ascuțită“, îl derivă greșit din tema *kŭlŭ* cu înțelesul de „ascuțit“, comparându-l cu rut. *klanci* „dinți de lup“, srb. *kaljak, kaljac* „dinte de cal“.

5. Clinț.

Clinț, s. a. = 1°. „clin“; 2°. „pământ puțin, capăt de pământ arător ce cade cam de-o lature“ (Vaida); derivă din slav. *klinec*, idem (cf. Berneker, *SEW.*, 519).

6. Guști, huști, huște, huseă.

În *Dicționarul român-maghiar* de I. Ghetie, Budapesta, 1896, p. 170 se găsește *gúști* s. f. plur. = „sediment“, „drojdie“, care lipsește din *Dicț. Acad.*, litera G. Autorul îl cunoaște probabil

Pe *guști* îl avem din rusescul *gušta, gušča*, idem¹, iar ruțeanul *hušča* „zeamă groasă“, „drojdii“ ne-a dat pe *húști, húște* s. f. plur. „sediment“, în special (Mold.) „tărățele ce rămân de la un borș, înăcrit de mai nainte“ (Marian, *Se.*, II 6; cf. Șez. V 4/15, VI 65), „drojdii de borș“ (Com. S. Popescu), *foloștină* (Grigoriu—Rigo, *M. P.* I 158). *Huște* se mai rostește și *hóște* (Viciu, *Gl.*) și *húce* (Pamfile, *B.* 26). Exemple v. *Dicț. Acad.* II, 423.

Din *huști, huște*, care a fost considerat ca plural, s'a reconstruit (după analogia lui *muște, muști* — *muscă*; *lăuruște, lăuruști* — *lăuruscă*; *ruște, ruști* — *ruscă*; *gâște, gâști* — *gâscă* etc.) singularul *huscă*, care s'a izolat iarăși pentru un înțeles special, acel de „sediment, bucată de sare dobândită prin fierbere sau evaporare din apă sărată (slatină, salamură)“ (Pamfile, *C. și I. C.*, 397; Șez. III 16/27; *Uricariul*, I 226/30, a. 1815; N. Iorga, *Doc. priv. la familia Calimachi*, Buc. 1903, I 513).

Prin extensiune s'a numit *huscă* „o bucată de astfel de sare albă (care are forma vasului în care s'a făcut, deci ca o căpățână mică de zahăr, fără vârf), pusă în comerț“ (cf. Marian, *Na.* 179; *T.* 313; Sevastos, *N.* 87/22 în *Dicț. Acad.*, I c).

Credem așadar că e greșit să se despartă din punct de vedere etimologic *huști, huște* de *huscă*, cum face Tiktin *DRG.*, 744, pentru care etimologia lui *huscă* e necunoscută, ori *Dicț. Acad.* I c., care îl aduce pe acest din urmă în legătură cu rut. *huska* „Gans“, „Art Semmel“ (cf. Berneker, 342). Chiar dacă rut. *huska* are și înțelesul de „sediment de sare“, cu acest înțeles el este reîmprumutat din românește, căci numai în limba noastră ar fi fost cu putință reconstruirea singularului *huscă* în forma arătată mai sus.

7. Hânsă.

Dicț. Acad. II^v, p. 355, ne dă de două ori cuvântul *hânsă*. 1°. Ploaie scurtă, la intervale. *A mai trecut o hânsă*. Com. I. Corbu (Zagra, I, Năsăud). 2°. Dor (com. A. Tomiac, Straja în Bucovina): *Cât stai prin străini, nu te-apucă hânsă de casă?* Com. G. Nistor (Bucov.). La acest din urmă se adaugă că etimologia

¹ Propriu „drojdiile sau ce se lasă la fundul unui fluviu“, Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, II 37.

e necunoscută („În partea dintâi a cuvântului pare a fi ung. *honn** 1.

Cele două cuvinte, cred, nu pot fi despărțite deolaltă. Aceasta se va vedeă din cele următoare.

Lângă *hânsă* totdeauna se găsește, ori cel puțin se înțelege, un atribut genitival cu prepoziția *de*. Astfel în propozițiunea comunicată de consăteanul meu Corbu: *a mai trecut o hânsă*, chiar dacă nu s'a spus, se înțelege: „*de ploaie*“, cel mai obicnuit atribut genitival pus lângă *hânsă*, pe care l-am auzit în satul meu de nenumărate ori. Nici propozițiunea comunicată de G. Nistor nu e completă, deși, din întâmplare, aceasta are după *hânsă* un atribut genitival cu prepoziția *de*. Aici se înțelege, deci ar mai trebui să se întregască între *hânsă* și *de casă*, și „de dor“: *Cât stai prin străini, nu te apucă hânsă* (mai bine: „câte-o hânsă“) *de dor de casă?*“.

Examinată după aceste constatări, *hânsa* înseamnă „ceva ce vine pe furiș, stă puțin și dispare după ce ți-a pricinuit oarecare supărare“. Așa e *hânsa de ploaie* care împiedecă strânsul fânului, seceratul, săpatul etc. Strecurarea pe furiș a *hânsei* e evidentă și din tălmăcirea propozițiunei a doua, care s'ar putea redă prin: *Cât stai prin străini nu te fură dorul de casă?* Dl Bogrea îmi atrage atenția asupra unui interesant pendant: alb. *repine* „plötzliches Unwetter“ < it. *rapina* (G. Meyer, EWA, 366).

Astfel *hânsă* s'ar putea înlocui în cazul întâiu poate cu „undă“, în al doilea cu „suhă“ s. „sucă“, (acesta la început aveă, evident, înțelesul de „sete“, cf. sl. *suhū* „siccus“, apoi pe cel de „dor“), dar înlocuirea nu o acopere pe deplin.

În altă ordine de idei e apropiat de *hânsă* în privința sensului cuvântul *raită* < ung. *rajta*. Cf. *Am lucrat o hânsă* = „câtăva vreme, o bucată, un dărab“ (Com. S. Pop).

Considerat astfel cuvântul pare a fi indentic cu acel *hânsă* < p.-sl. **hąsa* „pradă“, „tâlhărie“, „Einfall“ (< germ. *hanse*) care se întâlnește într'un document slavo-român dat de Radul II în 1421² și a dat naștere vechiului nostru *hânsar*, un fel de „haiduc slobod“ constatat încă prin sec. XV³, ori chiar „hoț“, „hoată“, căci, cum îmi atrage atenția tot dl V. Bogrea, avem atestat la Suidas, II, 1650: *χρονὰ παρὰ τοῖς Βουλγάροις οἱ κλέπται*.

¹ Acest *honn* înseamnă: „zu Hause“.

² V. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*. Vol. I, 1413—1508, București 1905, p. 9 și 395.

8. Hârdoa! și hârdoc.

Atât interjecția *hârdoa!* (Bucov. Marian; Valea Someșului de sus, N. Drăganu), strigăt prin care se alungă, se depărtează berbecii, care mai are și forma *hordoà* (com. I. Grămadă) și *hurdoà* (H. I 58), cât și *hârdóc* s. m. (Câmpia Transilv.) = „berbece“ (Viciu, Gl.), pe care le dă *Dicț. Acad.* II^v, 365 fără a propune vreo etimologie, nu se pot despărți de rut. *chyrdá* „Schar kranker od. magerer Schafe“ și *chyrdnik* „abgegrenzte Räumlichkeit für die *chyrdá*“ (Żelechowski, II, 1048).

c) Elemente germane și săsești.

1. Cioflânc.

Cioflânc, plur. *-uri*, s. a. = „pană, cârlig de fier pentru tras butucii, bârnela etc.“ (Șez. II, 23; Pamfile, *Ind. casn.*, 23; *Ion Creangă*, IV, 131; com. Marian și A. Tomiac; H. X, 424; cf. și Goroveiu, *Cim.*, 302 și Pascu, *Cim.*, 142). Dialectal și *șoflânc* (Pamfile, *Ind. casn.*, 103 după Dan, Straja, 51).

Cioflânc ne-a venit din sâs. *Schivlânk* = germ. *Schiebling* (cf. și ung. *csafling*, *csopling*, Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 794, care pare a fi din românește).

2. Claus.

Clâus = 1°. Întocmirea făcută în părțile superioare ale unei ape cu scopul de a adună apa pentru plutirea lemnului de la munte; *hait*, *opust*, *havuz*, *stâvilar*, *zâton*, *lac* etc. (com. Ittu, în Banat). 2°. (P. ext.) Grămadă de lemne care se adună mai ales în urma închiderii scocului, la capătul din sus al acestuia. (Com. Ittu, în Temeșești, jud. Arad, și în Hațeg). 3°. (P. ext.) Grămadă de lemne formată la săritoare (sărita) scocului (com. Ittu, în Temeșești, jud. Arad). 4°. (P. anal.) Orice grămadă mare neregulată de lemne de foc; *fal*, *viciu*, *clit*, *clae* (com. Ittu, în Bouțariu v.). Plur. *-e* și *-uri*.

Claus se derivă din germ. *Klaus* (< lat. *clusa*, *clausa*). 1°. „Kluft; Wasserdamm, Schleuse; Zelle“. 2°. (Im Wasserbau), eine Art Schleuse, zur Aufstauung und Anschwellung eines Gebirgswassers und zum Flößen des Holzes“.¹

¹ M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, v. II, Leipzig, 1906, col. 365.

3. Climunc.

După o comunicare a lui A. Tomiac (Straja, în Bucovina) pentru *Dicționarul Academiei Române*, *climunc* înseamnă „unghiu“, „clin“. Este, evident, o contaminare a germanului *Krümmung* + rom. *clină* sau *clin*.

4. Hanț.

Hanț s. a., pentru care în *Dicț. Acad.* IV, 355 se dau, împreună cu exemplele necesare, următoarele înțelesuri: 1°. (Transilv.) „Carne* (de obicei tare); 2°. Cuvânt de batjocură dat la vite slabe s. la porci; apoi fig. *hanță* „haină de purtare, de lăpădat“ (p. 356) și derivatele *hănțos*, *-oasă* „mare iubitor de carne“, *hănțui* „a tăia bucăți (despre carne), a măcelări, a dărăburi; a târi, a trage pe cineva cu putere la pământ“, *hănțaur* „scăunoaia rotarului în care se înțepenesc spițele, când se cuțitoesc“ (ibid.), poate și *hanțușcă* „femeie a dracului“ (ibid.), — trebuie derivate din săs. *hants*: 1°. „grosses, mageres Vieh“; 2°. „lange, dürre Person“ (< mgs. **huonz*, cf. gm. *hūzel*, *hōft/zel* „dürres Stück Vieh, gedorrtes Obst“; „ingeschrumpfte Person“), pe care-l găsim la Kisch, *NWW*, 94.

Pentru *hănțușcă* și *hănțui* cf. și ungureștile *hanc* „zburdalnic“, *hancároz*, *hancározik*, *hancol*, *hancul*, *hancoz*, *hancurákođik*, *hancúz*, *hancúzik* (> *hancuzás*) „a fi zburdalnic s. obraznic; a trânti la pământ, a sfârtică, a dripi, a strivi, a rupe, a sfâșia“, și varianta *hinc*, de aici *hincároz* „a fi zburdalnic“, *hincol* „a aduce în dizordine, a împrăștiă patul, fânul, paiele prin trântire, zvârcolire pe ele“ întrebuințate în regiuni foarte variate, unele și în regiunile românești (v. Szinnyei, *MTSz*, I, col. 800 și 863).

5. Hip.

În *Dicț. Acad.* IV, 392 se dă *hip* s. a. după o comunicare a lui Liuba, după care „celor neastâmpărați s. nervoși li se zice: *că doar nu ești cu hipuri de nu mai ai stare!*“

Acest *hip* în Banat pare a fi intrat din șvăbescul *Hieb* (cf. fam. *einen Hieb haben* „a fi cherchelit“). Germanul *Hieb* a străbătut și în limbile slavice cu înțelesul de „moment“, cf. Bernerker, *SEW*, 387.

6. Hoia.

Hoia, deal lângă Cluj, locul unde se fac de obicei excursiunile și petrecerile câmpenești, trebuie derivat ori din sâs. *Hoi* = „Höhe“, „Anhöhe“, ori din *hui* s. *hoi* *Â* = „hohe Aue“, „hohes Ried“ (cf. *af dər Hoi* (= „Höhe, Anhöhe“), *of dər hui Wuart*, ap. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, 59 și *Â*, *Au* = „Aue“, *ibid.* 11).

7. Șteap.

Șteap, plur. *-uri* s. a. 1°. „o bucată de lemn cu care se svârle după oi“ (*Șez.* III, 89/23) ori „după poame“ (Valea-Someșului, N. Drăganu); 2°. P. e x t. „cotor de iarbă în urma cositului“ (H. IX, 98, în Mehedinți; cf. și Ispirescu, *Leg.* 326); 3°. P. a n a l. „o bucată mare de mămăiigă, pâne etc.“ (*Șez.* V, 7/7; *Ion Creangă* II, 80); nu e o variantă a lui *șteamp* „maiou, pilug, pociump“ < *Stampfe*, cum crede Pascu, *Et.* 70, ci derivă din germ. *Stab* „bătă“, „nuiă“, rostit *Stap*, cu diftongarea obicinuită a lui *a* după *șt-* pe care o arată și *șteamp* și *șteand* < sâs. *Stand*, apoi *știurț* < *Stürze*, *știuc* < *Stück*, *știolnă* < *Stollen* etc. (cf. Borcia, *Jahresbericht*, X, s. v.). Cuvântul pare a fi venit prin militarii austriaci, nu prin Sași, în limba cărora găsim rostirea *Ștaf* (Kisch, *Vgl. Wb.*, 214).

8. Țandură.

Țandură și *țandără* s. f. = 1°. „bucată, despicătură de lemn, așchie de aprins focul“; 2°. „pricină de ceartă“; trebuie derivat din sâs. *zander* = fr. mosel. *zonder*, germ. mod. *Zunder*, pe care-l dă G. Kisch, *Vergl. Wbuch*, 251. Din săsește e și ung. *candër* (Săcădate, jud. Sibiu, *MNyelv* VI, 378). În schimb din rom. este *cândra* (din Secuime, *Nyelvőr* XXX, 544) 1°. „leaț subțire“; 2°. „așchii s. bucăți de scânduri rămase din fabricile de scânduri“ (Dămian, *Nyelv. Füz.* LXVII, 18; Gombocz—Melich, *MEtSz.*, 611). *Cangora* (com. Vas) „despicătură, așchie“, „Hobelspan, Holzsplitter, ein kleines Stück“ (cf. Gombocz—Melich, *ibid.*, 612) însă pare a fi trecut la Unguri prin limba ruteană.

d) Elemente ungurești.

Incepând o revizuire a elementelor ungurești, am dat peste un număr însemnat de etimologii și alte lucruri nouă, care rămâne să fie coordonate mai târziu. Pentru a se vedea felul cum înțeleg această revizuire, dau mai la vale câteva din etimologiile găsite ori rectificate.

1. Atârnați.

Dicț. Ac. I, 345 supt cuvântul *atârnat*, -ă, adj. dă o formă „substantivată“ a acestuia: „(In Râmnicul-Sărat) *Atârnați* = stâlpii care sprijină streșina casei, numiți în Mold. dregi s. diregi, iar prin Prahova stâlpi de pălimar. *Damé*, T. 95“. Aceeași informație o găsim și la Pamfile, *Industria casnică la Români*, București, 1910, 403 și 423, care se bazează probabil tot pe *Damé*, l. c. Evident însă acest *atârnați* nu e însuși adjectivul *atârnat*, -ă, ci numai contaminarea lui cu *târnaț* < ung. *tornác* (< sl. *trŭnac*) „der Vorhof, der s. die Hausflur, der Gang“. În adevăr *târnațul* nu e decât o prispă (de lut sau lemn) cu stâlpi, popi, dregi s. diregi, pe care se sprijină streșina casei, care, din pricina aceasta, se face în partea respectivă mai lată ca de obicei. La cei ce n'au înțeles cuvântul *târnaț*, acești stâlpi, meniți să proptească streșina, au putut să trezească, prin asociație, ideea atârării de streșină (cf. și *ceatâră* < *ceternă* din ung. *csatorna*, *csaterna*, care a trebuit să aibă o formă mai veche **cseterna*, v. *MEtSz.*, 886—8 + *atâră*, cf. Pușcariu, în nota *DR. II*, 815).

2. Birgă.

Un cuvânt care lipsește din *Dicț. Acad.* e *birgă* „scădere“, „defect“, „vină“, „hibă“. Se găsește în I. Ghetie, *Dicț. rom.-mag.*, p. 41, cu înțelesul „hiba“, „fogyatkozás“, „hiány“. Mai cunosc de pe Valea Someșului derivatele *birgoș* și *a se birgoși*, care se spun despre vite, fructe etc. Despre vitele care au gaură pe limbă, sânt ciumpave ș. a m. d. se zice că sânt *birgoșe*. Asemenea despre fructele viermănoase. *S'a birgoșit* o vită când începe să urineze sânge, să șchiopăteze ș. a.

Cel mai vechiu exemplu pare a ni se fi păstrat în un vechiu manuscris, în care după textul Paliiei de la Orăștie, ni se dă și continuarea acesteia. Forma în care ni s'a păstrat e co-

ruptă: *bilnă* în loc de *birgă*; cel puțin Mangra, *Cercetări*, p. 20, așa citește cuvântul căruia în textele ungurești îi corespunde „makula“. Dar iată însuși textul: *să aliagă și din feciorii lui Izdrail și din sămânța împărătească și din a Domnilor, în carii n-are a fi nici o bilnă (= „birgă“), ce să fie înfrâmsăcioși, în frâmșeșea ochilor și cu minte...*

Cuvântul evident, nu se poate despărți de ungureșul *birge* „scabies in corpore hominum et aliorum animalium, praesertim ovium“, care are și derivatele *birgés*, *birgésedni*, v. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 410, unde se va mai adauge și forma *birgej* din expresia secuiască *egye meg a birgej* cu înțelesul de „suterană, cimitir scobit în stâncă“ citată în *MNyr.*, XLVI, No 1—2, p. 21. Etimologia cuvântului ungureș e necunoscută. După Munkácsi, *Nyk.*, XXXII, 282 ung. *birge* trebuie adus în legătură cu ung. *birke* (com. Somogy) „pediculus“, „Laus“, pe care-l compară cu ciagat. *bürke*, *bürge*. *bürgü* „Floh“ = osm. *bire*, *pire*, *püre*, idem; = calmuc. *bürge*, idem; = mongol. *bürge* „Zecke“, „Hund-szecke“, „Schaflaus“ Gombocz, *MNy.*, III, p. 68 și *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, Helsingfors, XXX, p. 213 crede că poate e identic cu *birka*. *birke* „Schaf“, care e plină de căpuși (cf. și *MEtSz.*, 411). Pe acest din urmă îl consideră de origine moravo-cehă (*MEtSz.*, 410—411, unde se dau și variantele).

3. Bumbic.

Bumbic s. a. = (Bucov.) „loc foarte adânc în apă, cu învârtitoare“, „bolboacă“, „ochiu de mare“ (*Dicț. Acad.* I, 689) este întru toate corespondentul ungureșului *bombék*, un derivat al radicalului *bomb-* „a țâșni“, „a răsări“, „a înmuguri“, „gem-mascere“, care la originea sa a însemnat „a se învârti“, „a se încurcă“, „a se încâlci“, „a se învălmăși“, „a face nod“, cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 406 s. v. *bimbó*. *Bumbic* deci ar fi un împrumut relativ vechiu care și-a păstrat însemnarea ungurească primitivă*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 Cheltéu.

Cheltéu, plur. -*ăuă*, s. a. = „coș de împletitură din paie s. din fășii de lemn flexibil“ (*Conv. lit.*, XLIV—1910, vol. 2, p. 508; Weigand, *Jahresbericht*, IV, 288; Păcală, *Mon. Răș.*, 159); „instrument de pescuit“ (*Antipa, Pesc*, glosar, în Sibiu).

* [De la același radical, verbul *îmbumbi* „a înmuguri“. Pamfile *Agric.*

Cuvântul trebuie derivat din ung. *költő* < *költeni*, (*kötni*, *kötteni*) 1°. „a transporta”; 2°. „a scoate (cânepa din topilă s. topitoare)”; 3°. „a cheltui” (cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 1205). Propriu deci *cheltea* = „coș de transportat” (cf. și *hurduzău*, *hărdăzău* 1°. „funie”; 2°. „odgon” întins deasupra unui râu, cu ajutorul căruia se pune în mișcare podul umblător” < ung. *hordozó* „cu care se cară, se poartă”, *Dicț. Acad.* II, 421).

5. Cincădi.

Cincădi, vb. refl. IV-a = „a se mai socoti”, „a șovăi” (Viciu, *Gl.*), derivă din ung. *csüggedni*, rostit și *csüingedni* 1°. „perdre courage, se décourager, tomber dans l’abattement s’amollir”; 2°. „chanceler, vacciler”.

7. Cionae.

Cionăie s. f. se numește o „vită nărăvașă” (Rădulescu-Codin; scris: *ceonae*), o „vacă nărăvașă” (Rădulescu-Codin, *Î.* 243; scris: *ceonaie*); cf. și Pascu, *Suf.*, 204. Radicalul acestui cuvânt este ung. *csunya* „sălbatic” (despre cai, tauri, oameni), Szinnyei, *MTsz.* 367, + suf. *-ae*, obicinuit la numele de vaci (cf. Pușcariu, *Contribuțiuni*, p. 10; Pascu, *Suf.*, p. 203–4).

8. Cioplău.

Cioplău s. a. = „furcoiu” de aruncat palele pe căpiță (Viciu *Gl.*; Pamfile, *Ind. Casn.*, 143 și *Agr.* 136, 158, 211, citând greșit *cioplău*), derivă din ung. **csapló*, participiul prezent, întrebuințat ca substantiv, al verbului **csaplani* (cf. *csaplás*, *csaplál*, *csaplal*) < *csapni* „a arunca” (cf. *felcsapni* „a arunca sus”).

9. Cleștar.

Cleștar(iu) e numele popular al cristalului, având următoarele înțelesuri: Central University Library Cluj

1°. Cvarț necolorat, substanță asemenea sticlei, dar mai vârtoasă și mai străvezie (cf. Odobescu, I, 134/22; Jipescu, *Op.* 58; Pann, *Erot.* I, 52/21; apoi fig.: Sadoveanu, *P. S.* 156; Anghel, *Î. G.* 43). 2°. Sticlă frumoasă, albă și limpede ca cristalul (Pann, *H.*, 41/19; Delavrancea, *S.* 139/18; Ispirescu, *Leg.* 294/18; Teodorescu, *P. pop.*, 62; Șez. IV, 155).

Se cunosc și formele *criștal* (Golescu, *Î.*), *criștăiu* (LB.; Mândrescu, *L. p.*; Frâncu—Candrea, *Moșii*, 263), *cleștal* (Pontbriant), *criștariu* (LB.).

Cum arată și din deosebitele forme românești (exceptând neologismul *cristal*, care are altă origine), formele populare *criștal*, *criștăiu*, apoi din *criștal* (prin asimilație) > *cleștal*, (prin asimilație, ori mai curând, prin schimb de sufix, cf. *melegagy* > *măligariu*, *tolvaj* > **tălhaiu* > *tălhariu*; *vătraiu*, ban. *vătrañ*, pentru care cf. srb. *vatralj*, > *vătrariu*) > *criștariu*, iar din *cleștal* (prin disimilație ori, mai bine, prin schimb de sufix) > *cleștar(iu)*, derivă toate din ung. *kristály*.

10. Dugleș.

Dugleș, *dugliș* adj. (Mold., Buc.) = „leneș, trândav, lenos, trântor (Alexi; *Ion Creangă*, III, 377, în Covurlui; Pamfile *B.*; *Șez.*, II, 47; com. A. Tomiac, Straja în Bucov.; *Creangă*, *Gl.* și *Am.* 52 și 120; *Sev.*, *An.* 133; Gârleanu, *Cea dintăiu durere*, Buc. 1907, p. 43) n'are a face cu p.-sl. *duhŭ* „Atem“, slav. *duha* „Geruch“, cf. *duhlu*, *duhoare* și rus. *zâdhlyj* „muffig“, deci propriu „puturos“ = „leneș“, cum crede Tiktin, *DRG.*, 581, nici nu e un derivat din ung. *dög* > *diüg*, care a dat pe *diugós*, cum crede Mândrescu, *El. ung.*, 67, ci rezultatul unei contaminări a ung. *dögös* „paresseux“ cu verbul ung. *dögleni* ¹⁰. „crever“, „mourir“, ²⁰. (Fig.) „être couché“, „dormir“, ori cu participiul acestuia *döglö*. O formă ung. *döglös* nu avem atestată în izvoarele pe care le avem la dispoziție; cf. însă, afară de *dögös*, și *döghendi*, *döglödö* idem. Pentru dezvoltarea formei și înțelesului cf. *zacăș*, *zacăș* „leneș, trândav, care numai zace“, precum și *puturos* „leneș“.

11. Făcăleț (*făcălete*, *făclău*, *făcău*, *făcălu*, *făcăli*, *făcăi*).

Pentru substantivele *făcăleț*, *făcălete* „băț gros de lemn netezit, în formă de sul, întrebuințat cu deosebire la (a)mestecatul mămăligii (cf. mestecău, mestecălău, melesteu, coleșar, mămăligar) sau al dulceții, pe alocuri la mângălitul rufelor (cf. mângălău), la întinsul aluatului, (cf. sucitor), la îndesatul făinii, etc.“, *făclău*, *făcău* „fusul pietrii de moară“, „moară mică“, ca și pentru verbele *făcălu*, „a mesteca fasole sau altă legumă frecând-o, zdrobind-o s. bătând-o cu o

lingură de lemn s. cu făcălețul până devine groasă și uniformă¹ (cf. slei, răvări), *făcăli* și *făcăi*, idem, pentru care *Dicț. Acad.* II, 1, 2, 3 și 4 dă numeroase exemple fără a propune o etimologie, Tiktin, *DRG*, 601 presupune că „probabil“ e din ung. *fakalán*, *fakanál*, „Holzlöffel“.

Cred că Tiktin are dreptate pentru următoarele motive. Forma ung. *kalán* o mai avem intrată și în rom. *vășcălan* „vătrariu“, propriu „lingură de fier“, din ung. *vaskalán*. Ea a putut deci să intre și în compusul *fakalán*, dând în românește **făcălan*.

Sufixul *-an* e foarte adeseori schimbat cu alte sufixe. Astfel, cum a arătat Pușcariu, *Contrib. la gram. ist a limbii rom.*, Buc. 1911, p. 17, *-ău* în loc de *-an* găsim în *balcău* < *bálcány*; *-an* în loc de *-ău* avem în *Jidan* alături de *Jidov* din un mai vechiu **Jidău* < *zsidó* (cf. p. -sl. *židovinŭ*), *șoldan* în loc de *șuldeu* < ung. *süldő*, *bădăran* alături de *Bădărău* < ung. *badaró* (cf. și: *cârlău* < *cárlan*; *brădău* — *brădan*, *călău* — *călan*, *făgău* — *făgan*, *foltău* — *foltan*, *Dacoromania* II, 601; apoi: *bătălău* — *bătălan*, *lungău* — *lungan*, *codău* — *codan*, *gânscău* — *gâscan* etc.)¹. În același chip a trebuit să se nască și **făcălău* > *făclău* atestat la Cihac, II, 106, care-l derivă din slavonește.

Întocmai ca *handraleş* (Pascu, *Sufixe*) < *handralău* (*hăndrălău*, *hondrălău*) „flăcău, în vârsta când umblă după fete“ (*Dicț. Acad.* II, 354) „vagabond“ (cf. *a umblă handralău* = „încoace și încolo, fără nici o treabă“), iar acesta din *vandralău*, *văndrălău* < ung. *vándorló* „vagabond“ (Stan V, *Magyar elemek a mőcok nyelvėben*, 49), ori ca *husmete* „berbece prost“, *huzmet* „piele de miel cu lâna mare“ < *hazman*, *hasman* „berbece jugănit“ (< turc. *hasm* „abschneiden“, *hasi* „scopit“, cf. Tiktin, *DRG.*, 727; *Dicț. Acad.* I, 315; Pascu, *Sufixe*, 39), s'a născut și *făcăleş* și *făcălete*.

Radicalul verbal *făcăl-* din *făcălui*, *făcăli*, a putut fi extras ușor din acestea, cf. citatul caracteristic: *Urzicele... se mestecă și se freacă sau se făcăluiesc cu o lingură de lemn...* (Marian, S. II, 283; *Dicț. Acad.* II, 2). Din *făcălui*, *făcăli*, simțindu-se *-ălui*, *-ăli* sufix, s'a scos *făcăi*, *făcău*.

¹ Prin un schimb de sufix asemănător s'a născut din *captar* (< ung. *kaptár* „Bienenkorb“; cf. și srb.-cr. *kaptar* „Art Schutz der Bienenkörbe“) forma *captan* > **căptălău* > *căptălan*.

12. Filendriș (*felendreș, feleandrăș*) †.

Cuvântul *filendriș* (Cihac II, 108) *felendreș* (C. Negruzzi, I, 145), *feleandrăș* (M. Costin, *Let.*, I, 233/1) e interpretat de *Dicț. Acad.* II, 94 „un fel de stofă fină de Flandra“ și derivat după N. Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii-de-munte, 1910, p. 201, din germ. *fländrisch*.

Deoarece propagarea lui *i* și *e* în grupa *fl-* nu e probabilă în românește, cred că interpretarea și în urmare și etimologia e alta. Cum arată documentele ungurești contemporane cu cronicarii noștri, avem de a face cu un corespondent românesc al ungurescului *fajlendis, fajlandis, fajlondis, fajlonghis*, ori al săsescului *fein lündisch* s. *lundisch*.

Pentru originea ungurească vorbește și forma *făleandrăș*, care se găsește într-o însemnare oficială de pe la 1628 (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I², p. 120), iar pentru cea săsească „*finländerisch oder Tropau* (sic) (*ein Preiss*) (sic) *ein Stück*... 26 dintr-o „notă“ de mărfuri aduse în 1784 la București din Lipsca, Viena și Veneția (Doc. Hurmuzachi, XIX¹, p. 181)¹.

Ce privește cuvântul unguresc, el a fost interpretat ca „*pannus Londinensis subtilis*“, deci ar fi un compus din *faj* = *făjin* (< germ. *fein*) † *lendis, landis, londis* (< germ. *lündisch, lundisch*), întrebuintat și singur pentru a însemna „*pannus Londinensis*“, „*englisch Tuch*“ în general, precum și în compoziție cu *köz*, deci *közlandis* s. *közlondis*, pentru a însemna contrarul lui *fajlandis, fajlondis*, adică „*pannus Londinensis vilis*“, „*englisches Tuch geringeren Werthes*“. Compoziția se vede clar în următorul exemplu de la 1690 dat de Szarvas—Simonyi, *MNySz.* I, 754: *kanavátz fajlandis, remek és közlandis*².

Totuși nu trebuie să ne scape din vedere că între orașele din care își comandau postavurile lor Sașii, de la care făceam cele mai multe cumpărături în trecutul nostru, eră și orașul *Lund* (*Londinum Gothorum, Lundona, Lundia*) din Svedia³. Săsescul

¹ Amândouă aceste citate le datoresc colegului V. Bogrea.

² Cf. V. Lumtzer și I. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter*, Innsbruck, 1900, p. 92 și 165—6; apoi Szarvas-Simonyi *MNySz.*, Szamota-Zolnai, *MOKSzt.*, s. v. *landis, londis, fajlandis, fajlondis, közlandis* și *közlondis*.

³ Horvátfi Jenő, *Az erdélyi szász városok közigazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig*, Gyula, 1905, p. 32.

și mgs. *lündisch, lundisch, löndsch*, din care derivă cuvintele ungurești amintite și care stă, mijlocit ori nemijlocit, și la baza cuvântului românesc, ar putea fi interpretat deci nu numai „aus London“¹, ci și „aus Lund stammend“.

Intercalarea lui *r* a putut să se facă prin etimologia populară (cf. forma *finländerisch*) încă înainte de a fi intrat cuvântul în limba românească. E posibilă însă și în limba noastră (cf. alături de *feresău* și *ferestrău* < ung. *fűrésző, arșău* < ung. *ásó* ș. a.).

13 **Foșodic, poșodic** (*poșodec, poșodic, pojidic, pojodic; poșondic, poșindoc; boșandic, boșindoc, boșândoc; poșârlie*); **pojganie**.

Acest cuvânt e cunoscut în Muntenia supt forma *poșodic* s. m. și s. a. cu sensul de „copil mărunțel, pipernicit“ (cf. Ispirescu, *Basme, snoave și glume*, Craiova 1883, 76; Delavrancea, S. 40, ap. Tiktin, *DRG.*). În Bucovina și Moldova are forma *poșodic* cu același sens (Șez. III, 85/33; com. Tofan, Bilca, în Bucov.). Afară de această formă se mai aud încă și *pojidic* și *pojodic* (A. Scriban, *Arhiva*, Octomvrie 1923, p. 383). În Transilvania cea mai obicinuită formă e *poșodic* (cf. *poșodicuri* = „flișturi“, „Backfisch“, com. Corbu, Zagra). Se mai aud formele *poșodec* (Barcianu), *poșondic* (Lex. Bud.), *poșindóc* (Barcianu), *poșidichiu* (Bibicescu, *P. p.*, 207, nota). În ținutul Năsăudului am auzit și forma *foșodic*.

Fără îndoială numai o variantă a lui *poșodic* e *boșantic*, -ă adj., subst. *boșintoc, boșântoc, -ă*; der. *boșintocie*) „copil mic și răsfățat“, „pipernicit“, „fată mică, nespornică la mers și greoaie la lucra“ (*Dicț. Acad.* I, 623).

Tot așa și *poșârlie* = „poșodic“, care se întrebuințează pe la Brașov (com. C. Lacea) și în care a putut să intervină un schimb de sufix (probabil ung. -*alék* în loc de -*adék*) și intercalarea lui *r* ca în *arșău, ferestrău* etc. ori contaminarea sufixelor ungurești amintite în forma *-*adlék*, în care *d* s'ar fi putut schimba în *r* ca în *povirlă, poverlă, pohârlă* = *povidlă* < slav. *povidlo* etc., ori după obiceiul săsesc ca în săs. *purlagâr* < *potlogar* etc.

Prin extensiune *poșodic* sau *poșodic* se întrebuințează și pentru animale mărunte: *borș de poșodic* adică „pești mici“ (com. Tofan, Bilca, în Bucov.), *poșidicul de vânat* (Ispirescu, *Leg.* 288).

¹ Grimm, *DWb.*, 6, 1302.

A. Scriban, *l. c.* observă cu dreptate că acest cuvânt e de origine ungurească. Etimologia lui (< ung. *posodek* și *poszodek*, de la *pezsgeni*, „a fojgăi“) însă are nevoie de mai multe rectificări.

Adevărata etimologie a cuvântului, la care ne duce forma *foșodic*, este < ung. *fosadék* „mulți copii mărunți și slăbănogi“ (Szinyei, *MTsz.*, I, 627), propriu „cufureală“, căci *fosadék* nu e decât un derivat al ungureșului *fosni* „a-i merge foalele“, „a se cufuri“ cu suf. *-adék*. Pentru înțeles cf. rom. „câcăcios“, „mucos“ etc.

Cuvântul a fost contaminat în limba Secuilor și Ungurilor din Ardeal cu *pos* „umblătoare“, „closet“ (cf. Szinyei, *MTsz.*, II, col. 196) ori cu *possadék*, *poshadék*, *posvadék* „Morast“, „Kot“, „Pfützte“, luând formele *posadék* și *posadik* 1°. „fructe stricate“; 2°. „lături“; 3°. „murdăria cu lână broștească de lângă fântână“; 4°. „copii mărunți“ (Szinyei, *MTsz.*, II, col. 196).

Poșodic, deci n'are nimic comun cu ung. *pezsgeni*. *Pozsodék*, în care cu greu ne-am putea explica trecerea în *d* a lui *g* din varianta *pozsgogni*, nici nu e atestat. Schimbarea lui *ș* în *j* din *pojodic* trebuie să o explicăm prin influența lui *pojganie*, care nu e numai „un nume colectiv prin care se înțeleg larvele insectului numit lat. *Sciaria militaris* Now“ (Marian, *Ins.*, 330), ci însemnează și „mulțime, mai ales de ființe mici“ (cf. A. Scriban, *l. c.*; l-am auzit și eu pe Valea Someșului de sus). Acesta în schimb, dacă nu cumva e și el la rândul său o alterare a onomatopoeicului *fojgăesc* (< *foșcăesc* = „foșăesc“ + poate *vâjăesc* sau *bâjbăesc*), ar putea fi derivat din verbul ung. *pozsgog* (*pozsg-*) = 1°. „a mișună“ (despre animale mărunte); 2°. „a fierbe, a fermenta“ (despre sângele animalelor, must etc.)¹, și anume din înțelesul întâiu + suf. *-anie* (cf. *arătanie* „ființă mică, chircitură, stârpitură, Pamfile, J. III, ap. Pascu, S. 225; *pocitanie* „monstru“, „chircitură“, ap. Tiktin. *DRG.* 1196). În formele cu *b* a putut să se amestece *bozsog*, o variantă a lui *pozsgog* (v. Szinyei, *MTsz.*, I, col. 175). E mai puțin probabil adecă să avem a face cu influența lui *boșase* sau *boșorog* (cf. *Dicț. Acad.* I, 623).

Pentru terminarea în *-ndoc*, *-ntoc* a lui *poșindoc*, *boșintoc*, *boșântoc* cf. *vlobitoc*, *sărăntoc*, apoi *nătântoc*, (< *nătâng* sau *netot* + *sărăntoc*) etc.

¹ Czuczor-Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, V, 339.

14. Ghitruî, gitrului.

Ghitruî vb. IV-a = „a apucà, a chinui, a munci tare, a găti de zile, a străbate până la măduvă, a face de nimic“ (despre boală, patimi etc.), Viciu, *Gl.* Sensul „a slei, a stoarce de puteri prin boale sau viții“ dat pentru Mold. nord de A. Scriban, *Arhiva*, 1922, No. 4, p. 477–8 pare a nu fi prins exact, cf. *Contemporanul*, III 732, V¹ 299, V^{III} 393, VI¹ 490; *Ion Creangă*, IV 401). Se aude și în formele: *vitruî* (*Arhiva*, l. c.; *Contemporanul*, III 732, V¹ 299, V^{II} 393, VI¹ 490); *gitruî* (*jitruî*) (com. G. Nistor); *gitrului* (numai despre boale năpraznice, d. e. nebunie, turbă) (com. I. Corbu, Zagra, j. Bistrița-Năsăud). Forma *jituri*, dată de Viciu, *Gl.* (Reteag, Someș), cu toate că se citează mai multe exemple, pare a fi greșită, fie că Viciu a copiat greșit de pe fișele adunate prin elevii săi, fie că aceștia i-au dat-o așa¹.

Forma cu *v-* e hiperurbanism. Cea primitivă e *ghitruî*, *gitruî* (*gitrui*) și trebuie derivată, cum presupuneă Viciu, *Gl.*, din ung. *gyötörni*, idem (și în limba veche ungurească mai ales despre boale, nevoie, dracul, patimi etc., cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz.*, I, 1188). *Gitrului* poate să fie atât derivat românesc din *gitruî* (cf. *înjhebăluî* < *înjheb*, *chefăluî* < *chef*, *drăcăluî* < *dracu*, *trebăluî* < *treabă*, *păceluî* < *pace*, *pizməluî* și *împizmuluî* < *pizmä*, *foșcăluî* = *foșăi* < *foș*, *râncăluî* < *râncău* etc., ap. Pascu, *Sufixe*, 419), cât și un împrumut direct din ung. *gyötrelni* = *gyötörni*, cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 760. Etimologia lui A. Scriban, l. c., care pleacă din forma *vitruî* (< „rut. *vtroiti*, *vtroivati* a otrăvi, pol. *vtuć*, a stârpi prin otravă“) e cu totul greșită.

15. Hârgoiu.

În *Dicț. Acad.* II^v, 366 găsim dat după Șez. VII, 190 cuvântul *hârgoiu* s. a. „o țevă lungă făcută din patru țevi de soc, pentru bas“. Nu se propune nici o etimologie.

Hârgoiu trebuie derivat din ung. *hörgö* (< *hörögni* „a hōrcăi“), care urmă să dea regulat **hergheu*, dar această formă a fost modificată de o parte prin asocierea cu *hârcăi*, de altă parte

¹ Cf. cele spuse la p. 6 relativ la felul cum și-a adunat materialul altfel foarte bogat și prețios, precum și greșeli ca *îmbăjnă* în loc de *îmbăgiuă* (cf. *Rev. crit. lit.*, No. 2, Februarie 1894 și *Conv. lit.*, 1910, vol. 2, No. 2, p. 132), *mărășin* în loc de *mărăsân* „semn rău, coabă rea“ etc. care redau cuvinte tocmai din reșiuina de unde ar fi să fie și *iituri*.

prin partea finală a lui *cimpoi*, a căruia parte este *hârgoiul* (cf. și *bâzoiu* „partea cimpoiului care produce bâzâiala caracteristică a acestui instrument“). Un sprijin pentru originea ungurească a cuvântului e și faptul că *hang* < ung. *hang* numește tot o parte a cimpoiului: țeava care produce tonul bâzâitor ce răsună împreună cu melodia.

16. Hațcadău.

Hațcadău s. m. = (Munții Sucevii, în Mold.) „gânsac, cocoș, etc. mare și voinic“ (*Șez.* V, 98 și *Dicț. Acad.*, II^v, p. 379). În ținutul Năsăudului li se spune *hațcadăi* tinerilor care umblă seara la fete, ibovnicilor tineri: *Îmblă la ea câți hațcadăi. Iară am văzut-o cu hațcadău' ei.*

Cuvântul corăspunde unui ung. *heckedö* < *heckedni* (cf. și *heckelödni*), a cărui existență mi-o atestă dl A. Orosz. *Heckedö* e un cuvânt dialectal și a putut da în românește **heațcädău* > **hațcädău* > *hațcadău*. El are înțelesul celui ce „se hârjonește“, „se hârăește“, „se irită“, și „se fudulește“, „se mândrește“, „se îngânfă“ (cf. germ. *hetzen*, din care s'a putut deriva împreună cu adjectivul *hecke* „neliniștit“, „mândru“, „îngâmfat“, „înfrumurat“, „fudul“, „pâșan“, v. Sinnyei *MTsz.*, I, 829, *heccełni* „tourmenter“, „exciter“, „animer deux personnes l'une contre l'autre“ și *heccełödni* „s'exciter, s'animer l'un contre l'autre“ și „porter haut la tête“). Din rom. e săs. *hatsgädê* „Ferkel“ pe care-l găesc la Kisch, *NWW.*, 66.

17. Hebereu.

Adjectivul *hebereu* îl cunosc din ținutul Năsăudului: *umblă hebereu* = „umblă fără nici o treabă“. Probabil vine din ung. *heverő*, adj. „inoccupé“, „sans occupation“; „paresseux“, „fainéant“ < *heverni* 1°. „être couché“; 2°. „demeurer à ne rien faire“, „fainéant“, „faire le paresseux“ (cf. *heverő mesterlegény* „compagnon de chômage (ou) sans besogne“) cu o corupție fonetică ușor explicabilă.

18. Hopșă.

În *Dicț. Acad.* II, 404 se dă de două ori cuvântul *hopșă* = 1°. (Ardeal) „carne de vită, tăiată în bucăți (de 1, 2... kg.) care se dă în sat cât vrea să ia fiecare“ (Viciu, *Gl.*); 2°. =

„furcărie“ (com. I. Pavelescu), fără a i se arăta originea. u ii cunosc de pe la Năsăud în locuțiunea *de hopșă* = „de clacă“, „de obște“, „al tuturor“: *Nu-mi duhăniți tăt tăbacu' că nu-i de hopșă*.

Cuvântul, în forma sa actuală, este probabil de origine ungurească.

Szinnye, *MTSz.* I, 886 citează din Săcuime locuțiunile: *hopsába* (*hapsába*, *habzsába*) *vágták ki* [a *vágómarhát*] = „au cumpărat și tăiat vitele în tovărășie și apoi fiecare a primit o parte corespunzătoare sumei contribuite de el“; *hapsába ütni*, *hapsába felvonni*, *hopsába sem jutott*, Tot așa e și *hopába vágták ki* [a *vágómarhát*].

Hopșă se găsește și în săsește în forma absolut identică *hopšə* „Verein zur Beschaffung billigen Fleisches“; „klein gehacktes Fleisch“; fig. *e mocht edjel hopšə drous* = „er zerhaut es in lauter kleine Stücke“; *hopšə machen* „Fleisch nach Art einer *hopšə* verkaufen“¹.

E greu de spus acum care din aceste două limbi ne-a dat pe *hopșă* al nostru. Brenndörfer (*l. c.*) consideră forma săsească luată din românește². Forma românească deci ar trebui să fie luată din ungurește, cu toate că cuvântul unguresc care-i corespunde este întrebuițat numai în Secuime.

Care este acum originea cuvântului unguresc, care, restrângându-se și el la un teritor relativ mic, trebuie să fie element strein în ungurește? În toate trei limbile înțelesul fundamental este acel de „tovărășie“, „clacă“ sau „obște“. Cum îmi atrage atenția dl C. Lacea chiar pentru acest motiv, s'ar putea ca însuși cuvântul românesc *obște* (< p.-sl. *obišti* adj., *-te* adv., *-tije* subst., cf. Tiktin, DRG., 1074) să fie la baza cuvântului unguresc. Corespondentul unguresc al lui *obște* în acest caz însă a fost modificat ca formă prin etimologia populară, apropiat fiind de ung. *habzsi* „lacom, hămisit“, *habzsol*, *habsol*, *hapsol*

¹ Kisch, *NWW.*, p. 72; Brenndörfer, *Román (oláh) elemek az erdélyi szász nyelvben*, p. 22—23.

² Dr. I. Iacobi, *Magy. Lehnworte im Siebenbürgisch-Sächsischen*. Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Schässburg, 1894/5, s. v. și Kisch, *l. c.* o derivă, mai puțin probabil, din ung. *habzsi* „habsüchtig“, „wahrscheinlich von den dadurch materie!! geschädigten Fleischhauern solchen Gesellschaften beigelegt“.

„a mânca lacom“, *habzsa* „pășune grasă, care se mânâncă cu lăcomie“ (cf. Szinnyei, *o. c.* p. 773). Cei întovărășiți în *hopșă* adică mâncau ieftin și bine, cu lăcomie.

19. Horă.

Din *Dicț. Acad.* lipsește cuvântul *horă*, care se întrebuințează în ținutul Năsăudului cu înțelesul de „lână slabă care iese din hainele învălite în puiă și se așează pe marginea coveții“, deci un fel, de „buci“, „canură“ sau „codină“. Din *horă* se fac țolinci de învălit caii, covoare ordinare etc. Cuvântul pare a fi ung. *hara* (cf. și *harály*, *herály*) = 1°. „pănură sau pânză făcută din lână proastă, din păr de cal ori urzică“; 2°. „sac făcut din astfel de pănură sau pânză“ (cf. Czuczor—Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, II, 1396 și Szinnyei, *MTsz.*, 807). Ungurescul *hara* vine din germ. *Haar* care fiind de genul masculin, are înțelesul de „Flachs“ și e intrudit cu lat. *carere* „Wolle krämpeln“, iar de genul neutru are înțelesul de „coma“ și nu i se cunoaște etimologia. „Eine alte Ableitung von Haar anglss. haere = vgs. *hâra*, *hârra* F. 'härene Decke, grobes Gewand' drang ins Roman (frz. *haire*)“¹.

Pentru fonetism cf. *hotnog*, *hodnogi* < ung. *hadnagy*, *hotar* < ung. *határ*, care în formele *hatar*, *hotar*, dial. *hator* a intrat și în limbile slavice (cf. Berneker, *SEW.*, s. v.).

20. Melesteu, melestui.

Melesteu, *melestău* și *meleşteu* s. a. însemnează 1°. „făcăleț“, „coleșeriu“, „sucitor“ (Tiktin, *DRG.* 966; Damé, *DRF*; H. I 37, X 47, 52, XII 329; Creangă, *Gl.*: Alecsandri *Teatru*, 552 și 1762; Viciu, *Gl.*; Șez. V, 5; VII, 187 etc.; exemple v. la Tiktin, *l. c.*) 2°. „om care merge hâd, care gesticulează cu mâinile și mestecă vorbele pe care voește să le spună altuia“ (com. A. Tomiac, *Straja*, în Bucov.).

Acest cuvânt, care se întrebuințează mai mult în Moldova și Bucovina, mai puțin în Ardeal, nu se poate despărți de verbul *a melestui* „a zdrobi, a zdruncină, a distruge (în bătaie)“ (Vaida), *a melestui*, idem (cf. *toată eră melestuită de bătaie*, Reteaganul, *Pov.* II, 80); 2°. „a mestecă, a gesticulă“ (com. A. Tomiac).

¹ Fr. Kluge, *Et. Wb. der d. Spr.* Strassburg, 1915, p. 183; cf. și W. Meyer-Lübke, *REW.*, No. 4048: „*harja* (fränk.) „Sackleinwand“. Frz. *haire* Diez, *Wb.* 609; Frz. St. VI, 51“.

Amândouă aceste cuvinte derivă din ungurește: verbul din ung. *melleszteni* = 1°. „a ciupi, a zmulge (penele paserilor), a jumuli, a scărmană“¹; 2°. „a despoia, a pustii, a risipi, a zdrobi“; substantivul din participiul acestuia *mellesztő* (cf. *mellesztő-kasza* „Abhaarmesser“, ap. Szinnyei, *MTsz.*, II. 1426). Cihac, II, 192 și Tiktin, *l. c.*, îl aduc în legătură cu *melitã, a melitã*, care a putut să influențeze cel mult dezvoltarea înțelesului. A. Scriban, *Arhiva*, Octombrie 1923, p. 282 îl derivă greșit din *menesztő*, participiul lui *meneszteni* = 1°. „schicken, abschicken“; 2°. „entlassen“, ca și Diculescu, *Die Gepiden*, p. 205 din gr. *μολιστήριον: μελίστηριον* „Mühle“.

21. Poneă (*poancă, ponciu, poncie, ponce*).

Dicționarele cunosc cuvântul *poancă* (*Lex. Bud.*, Cihac, II 268) și *poncă* (LM) cu înțelesul de „cioandă“, „neînțelegere“, „ceartă“. Acest înțeles însă nu poate fi decât figurat și ulterior.

Figurat e și înțelesul de „cur“, „găoază“ al lui *poancă* (*Ion Creangă*, III 87).

Înțelesul original pare a fi mai aproape de acel de „costiș“, „povârniș“, „repeziș“, „suiș sau coboriș foarte pieziș al unui deal“ pe care-l dă Marian în o comunicare pentru Dicț. Acad. formei reconstruite din plural *ponciu* (cf. și „drept în sus, aproape ca păretele“, *Șez.* III, 85/21; „inclinație mare [a unui deal] de răpede trăsura“, *Șez.* IX, 152) și îl are *poncie* (Weigand, *Dial. Buk. Bass*, 96) și *ponce*², cum îl cunosc din ținutul Năsăudului.

Nici acesta însă nu este înțelesul primitiv. *Poncă, poancă* trebuie să fi însemnat la început „deal“, derivându-se din ung. *ponk*: 1°. „deal“, „colină“, „colnic“, „gruet“, „dâmb“, cum e atestat în documentele și cărțile vechi ungurești încă de la 1551 (cf. Szamota – Zolnai, *MOKISz.*, col. 780; Szarvas – Simonyi, *MNYtSz.*, II, col. 1311); 2°. „rampă“, „bancă“ (Dicț.); 3°. provincial mai înseamnă „pârçana sau marginea înaltă și îngustă a cuptorului pe care se țin râzimate pieziș furculițele, cuțitele și o seamă din vasele de bucătărie“ (Szinnyei, *MTsz.* II, col. 189). Cuvântul unguresc la rândul său nu e o metateză a lui *komp*, cum credea Albert J. (*MNyr.*, XIX, 222), ci trebuie derivat cu

¹ Acest sens ne explică foarte bine pe acel de „a bate“ al lui *mele-stiul*, cf. *a scărmană* = „a bate“.

² *Ponce* „Bimstein“ dat de Alexi este o românizare a lat. *pumex*, -*icis*, deci n'are ce căută în acest articol.

Čuczor—Fogarasi (*A magyar nyelv szótára*, s v.) din germanul *Bank* „bancă“¹, care se întrebunțează și „von mancherlei Bank-ähnlichen, was die Natur bildet; Gestein, Kohlenbänke, Ablagerungen, Lehm-, Schamen-, Austern-, Muschelbank; am Himmel Wolken-, Wetterbank, u. a.“²

Din înțelesul de „deal“ se pot explica toate înțelesurile înșirate mai sus: 1°. (*P. ext.*) „costiș“, „povârniș“, „repeziș“; 2°. (*Metaf.*) „cur“, „găoază“ (fiind vorba probabil, de o comparație glumeață cu un „deal“); 3°. (*Fig.*) „cioandă“, „neînțelegere“, „ceartă“.

Avându-se în vedere configurația terenului, întocmai cum s'a făcut din *coastă costiș*, subst., adj., adv., și din *piezi pieziș*, adj., adv., tot așa s'a putut desvoltă și din *poncă* sau *poancă* *ponciș* (*pomciș* -₁, *pompciș*, com. S. Pop): 1°. subst. „un loc care se ridică din ce în ce mai tare în sus“ (com. Marian); 2°. adj., adv. „costiș“, „pieziș“, „curmeziș“ (local și figurat despre privire etc.)³, din care s'au derivat apoi verbele *poncișă*, *împoncișă* „a îndreptă împotrivă“ și *a se poncișă*, *a se împoncișă* „a se împotrivi“, „a se luă la ceartă“, „a se ciondăni“⁴.

Un derivat al lui *poncă*, *poancă* e și *ponciur*, -ă adj. „cel ce nu are privire bună“, căci privește „în poancă, în laturi“ (H. XVIII, 175): *Căutătură ponciură* = „căutătură poncișată“ (H. XVIII, 147)⁵.

Pentru *în poancă* cf. *în piezi* = „pieziș“.

22. Răgădui, a se răcădui.

Forma cea mai veche a acestui verb trebuie să fie *răgădui*, vb. trans. IV-a = „a apucă“, „a luă“, „a smulge“, care se mai întâlnește și acum în unele regiuni: *A început... să dea într'unul și într'altul cu ce răgăduia* (Ion Creangă, III, 172). Din aceasta s'a desvoltat reflexivul, apoi pronominalul **a se răgădui*, care prin intervenția lui *răcni* a dat pe *a se răcădui* (Bucov., Mold., Transilv.) = „a se răsti să lovească, dar a se abține“ (Șez. V, 120), „a sări la cineva cu intenție dușmănoasă“ (com. G. Tofan,

¹ Cf. și Hefty Gyula Andor, *A térszinti formák nevei*, Budapest, 1911, p. 38.

² M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*, ed. II, Leipzig, 1906, vol. I, s. v.

³ V. exemple de-ajuns la Tiktin. *DRG*, 1210.

⁴ V. exemple la Tiktin. *DRG* 766.

⁵ Pentru sufix cf. *ceur*, *căciur*, *jimbör* (< *jimb*).

Bilca), „a amenință“ (Pamfile, J. II), „a se rădica asupra cuiva“ (*Rev. crit. lit.* II, 160), „a se repezi la cineva amenințându-l și răstindu-se la el“ (Creangă, *Gl.*; cf. Creangă, *Pov.* 311; *Șez.* II, 161; *Sămănătorul*, V, 518 etc.), precum și forma estropiată *a se răcătui* (*Rev. crit. lit.*, III, 166).

Având în vedere desvoltarea cuvântului schițată mai sus, putem afirma cu certitudine că el derivă din ung. *ragadni* „a apucă“, „a lua“, „a pune mâna“, „a smulge“, „a mișcă“, „a transportă“, „a înduioșă“. Cf. în special locuțiunile ungurești: *fegyvert ragadni* „a prinde arma“, „a apucă arma“, *levegőbe ragadni* „a ridică în aer“, *magával ragadni* „a duce cu sine“.

Greșit A. Scriban, *Arhiva*, Octomvrie 1923, p. 283: < ung. *rakodni* „a descărcă“ (sic, în loc de 1°. „a încărcă“; 2°. „a se sedimentă“, „a se așeză pe fund“)

23. Vigădui +-.

Vigădui, vb. intrans. IV-a = „a se veseli, a se desfătă“: *Sașiiul, bișugul în carile vigăduiă*. (Varlaam, *Caz*, 352) < ung. *vigadni*, idem.

N. Drăganu.

1. Alivenci — ghismane — hamoni.

Originea celor două sinonime populare, *alivenci* și *ghismane*, designând „un soi de plăcintă de făină de păpușoiu cu brânză și smântână“, n'a fost satisfăcător lămurită (v. Dicț. Acad., s. *vv.*).

Ele ar putea fi, cred, niște apelative provenite din nume proprii: *ghismane* (cu variantele *ghesmane*, *ghizmane*, *ghițmane*, *ghițumane*) amintește numele vestitei grădini *Gethsemani* (χωρῖον, ὁ τὸ ὄνομα Γεθσημανεὶ s. Γεθσημανῆ) din Evanghelie, lângă Ierusalim, unde s'a rugat Isus înaintea pătimirii, la poalele Munte-lui *Măslinilor* (τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν s. Ἐλαιῶν, *Olivetum*), al cărui nume, în versiune slavă, ar explica pe sinonimul *alivencă* (cf. *Olivnij*: **olivenka*?). — Cele două nume proprii sânt, de altfel, ele însele sinonime, *Gethsemani* însemnând în ebraică: „torcularium olei“ (v. Forcellini, *Onomasticon*, s. *v.*).

Combinăția noastră rămâne, natural, pur ipotetică, deși, în sprijinul ei, se pot invoca destule considerațiuni (pe lângă ne-verosimilitatea unei simple coincidențe): episodul rugăciunii Mântuitorului în grădina de la Muntele Măslinilor e, cu drept